

A pilisi üvegyártás

A legkésőbb meginduló – és a legrövidebb ideig tartó –, ám ipartörténetileg kétségtelenül a legérdekesebb pilisi erdei mellékhasználat. Szorosan összefügg a falu melletti legelőn látható pálos kolostorrommal. E kolostor írott emlékei közül sajnos egy sem maradt fenn. Ezek együtt pusztulhattak el a rendházzal a mohácsi csata után, amikor az ország szívébe nyomuló török hadak az akkor ismeretes 170 pálos objektum közül jó néhányat megsemmisítettek. A pilisszentléleki pálos kolostor saját írásos emlékeinek hiányát némileg pótolják a rend történetének krónikái.

E források szerint IV. Béla királyunk gyakran vadászott a Pilisben, és közben szívesen megpihent a pálosok közeli, legelső zárdájában: a mai Kesztyölc-Klastrompusztán. Az 1260-as években e kolostor lakója volt a szentéletű Benedek testvér. A király többször beszélgetett vele, és az ő szavain felbuzdulva elhatározta, hogy a mai pilisszentléleki rommal azonos vadászkastélyát a pálosoknak adja újabb kolostor alapítása céljából (A rendi krónikák egyike 1265 nagybőjtjére teszi ezt az eseményt). A kolostoralapítás azonban csak jóval később következett be, amikor IV. (Kun) László 1287-ben végrehajtotta nagyapja rendelkezését, és átadta Benedek-völgyet – a mai Pilisszentlélek területét – a pálosoknak. A szintén pálosbarát Róbert Károly és Nagy Lajos királyunk további jelentős adományokkal növelte az új kolostorhoz tartozó birtokot (1323 és 1378).

A török uralom másfél évszázada alatt vadonná változott a kolostor és környéke, így találták azt a Buda felszabadulása (1686) után a hajdani kolostoraik felkeresésére kiküldött szerzetesek. A rend nagy lendülettel látott hozzá az újraterelítésre. Valamennyi középkori kolostor felújítására azonban nem került sor, mivel időközben megváltozott a pálosok munkaterülete. A remeteéletet a lelkipásztorkodás és – elsőként Pápán – az ifjúság nevelése váltotta fel. A távoli erdők és magányos völgyek helyett inkább a városokban volt szükség szerzetesekre. Az egyik ilyen új település volt a pesti rendház, amely a 18. század legelején rohamos fejlődésnek indult. Ennek első per-

jele – Horváth Bernát – 1689-ben szerezte vissza Pilismarótot (ez a középkor végén a visegrádi pálos zárda birtoka volt) és vele együtt a hajdani pilisszentléleki kolostor birtokát is. Egyelőre nemigen vehették hasznát ennek a távoli, nehezen járható erdőségnek. Bakay Imre prior azonban Pesten új templomot és rendházat – ma az Egyetemi templom és Központi szeminárium – kezdett építeni. E nagy vállalkozáshoz természetesen sok pénz kellett. Így került sor a pilisszentléleki völgy hasznosítására 1703-ban, amikor is Bakay prior üveggészítő mestert telepített le itt, aki az erdő fáját használva kemencefűtésre és hamuzsírforrásra, jövedelmezővé tette e térséget.

Az üvegyártás alapanyaga, a kvarchomok (szilícium-dioxid [SiO₂]) a közeli

Csipke-völgyben és Lencse-hegy lábánál ma is megtalálható, ám kitermelése már nem gazdaságos. András mester – akit foglalkozása révén Hutás Andrásnak nevez a fennmaradt három szerződés – évi 110 rajnai forint bérleti díj fizetésére és 5 rajnai forint értékű üvegáru szolgáltatására kötelezte magát (Tájékoztatásul: 1 akó = kb. 50 liter bor ára 4-6 forint; 4 ökör 90 forint; 4 ló 84 forint volt abban az időben). Ezt tükrözi az első szerződés magyar nyelvű szövege:

„1703. május 13-án kezdődik Andrásnak, a szentléleki erdőségben lakó üvegyártó mesterünknek, bérleti éve. Évi bér fejében 110, azaz egyszáz tíz rajnai forintot tartozik fizetni nekünk. Ezen felül üveget is tartozik adni a rendház szükségletére 5 forint érték erejéig. Ennek az összegnek fejében

FT engedélyt adtunk nekik, hogy kasszálják a szentléleki rétet ezen a nyáron. Ők viszont kötelesek őrizni az er-

dőt és távol tartani a betolakodó szomszédokat. Ha pedig rajta érik őket, hogy másoknak fát adnak el, vagy szabad bejárást engednek nekik és nem állják útjukat, esetenként 40 forint bírsággal büntöndbetnek. – Kelt (Pilis)maróton, a fenti évben és napon. - Bakay Imre testvér” (Magyar Országos Levéltár – Kamarai Levéltár – Acta Paulinorum – Conventus Pestiensis – fasc. 5.).

Hutás András mesternek vélhetően a szerződés megkötése előtt már ehelyütt kellett tartózkodnia, hiszen előzetesen meg kellett ismerkednie a tereppel; fel kellett tárnia a homokbányát; letelepedésre alkalmas hely után kellett néznie; s fel kellett építenie a kemencét: a *hutát*. Innen e kis erdei település régi neve, amely ma is él a nép ajkán: *Hutaszentlélek* vagy egyszerűen csak *Huta*.

Szinte megelevenedik a kép előttünk: az erdős hegyek között, a völgyi tisztáson, a patak közelében, a mai kocsmá és vegyesbolt helyén áll a huta. Mellette néhány kőből és fából összerótt kunyhó: a mai község jogelődje. Arrébb kis kert, szilvás, szántóföld, rét és legelő. A mindennapi kenyér megszerzésének munkáján túl a kis telep lakóinak fő gondja az *üveggészítés*. E célból összegyűjtik a szelődöntött vagy tövön száradt fát. Kvarchomokot bányásznak és szállítják a kemencéhez. Az elégetett bükkfa hamujából hamuzsír (kálium-hidroxid [KOH]) készítenek.

Amikor mindez együtt van: kezdődik az olvasztás és a fűvás. A környékbeli vásárok idején pedig felkerekedik a mester és egy-két bizalmas embere, hogy pénzzé tegye a huta termékeit.

Rövidesen – a pálosok hívására – újabb szlovák telepesek kerültek a Felvidékről András mester és utódai mellé. Három évtizednyi fennállás után megszűnt az üveghuta, de ekkorra már megszületett a ma is élő kis erdei község. Az 1740. évi szerződésben már 16 családfő vállalja el *Horváth György* pesti priorral szemben az úrbéri szolgáltatásokat. E legkisebb pilisi falu lélekszáma ma 350 fő. Fél évszázada még 500 lakosa volt. Itt is fogatkozunk...

Forrás: *Dr. Prokopp Gyula: Pilisszentlélek története (kézirat, 1972. Esztergom)*

Dobay Pál
aranydiplomás erdőmérnök,
OEE Visegrádi HCs